

ЛИБЕРАЛИЗАМ ИЛИ ПРОТЕКЦИОНИЗАМ У УСЛОВИМА ВЕЛИКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ

Апстракт: У условима велике економске кризе увијек се поставља питање да ли је боља протекционистичка или либералистичка политика у управљању спољнотрговинским токовима. Представници протекционизма сматрају да ће ограничавање увоза подстаћи домаћу запосленост, док представници либерализма сматрају да затварање националних граница протекционистичким мјерама може само још више продубити кризу, те се либерализам намеће као једино могуће рјешење. Рад настоји да докаже да је либерализам спољне трговине једино могуће ријешење, како у условима велике економске кризе, тако и у условима нормалне економске активности.

Кључне ријечи: Либерализам, протекционизам, криза, трговина, извоз.

ЈЕЛ класификација: F 10

1. УВОД

Савремена економија треба да одговори на питање да ли у условима велике економске кризе водити спољнотрговинску политику мјерама либерализма или протекционизма. Нема сумње да многе земље од либерализације очекују ефекте у виду повећања свог робног извоза и промјену његове структуре а тиме и стицање подстицаја за властити привредни развој.

Концепт либерализма у условима свјетске економске кризе доводи до преиспитивања ових основних поставки. У условима велике економске кризе државе настоје да затворе своје границе са циљем подстицања и заштите властите економије. При томе се заборавља (свјесно или не) на основни постулат међународне економије који дефинише извоз као најважнију категорију за развој националне привреде једне земље.

Узимајући у обзир чињеницу да су САД једна од водећих свјетских економских сила, која својим активностима утиче на остатак свијета, неопходно је анализирати узроке економских криза из 1929. и 2009. године које су се првобитно појавиле у САД и утицале на свјетски економскофинансијски систем. У раду ће бити спроведена паралелна анализа текуће свјетске економске кризе и велике економске кризе из 1929. године, у циљу проналажења одговора на текућа дешавања.

¹ Виши асистент, Универзитет за пословне студије, Ул. Јована Дучића бб, Бања Лука, Е – mail: biljabarak@live.com;

Један од главних узрока велике економске кризе у којој су се нашле САД-е је чињеница да САД као и друге индустријске развијене земље више немају простора за повећање индустријске производње, осим ако се не почну отварати тржишта која још нису посве ослобођења од преосталих трговинских баријера, како је то случај у већини држава у развоју. Освајање нових тржишта, углавном земаља у развоју, је још једина преостала могућност да се одржи економија развијеног Запада и да се на тај начин одржи и социјални мир.

С друге стране, земље у развоју које су углавном полуиндустријализоване или усмјерене на пољопривреду, за потпуно отварање својих тржишта траже противуслугу, која се односи на отварање тржишта Запада за њихове пољопривредне производе. Запад на дате услове никада неће пристати, јер није у стању апсорбовати пољопривредну производњу трећег свијета без смањења властите производње која је резултат не само технолошки савршено опремљене производње него и огромних субвенција.

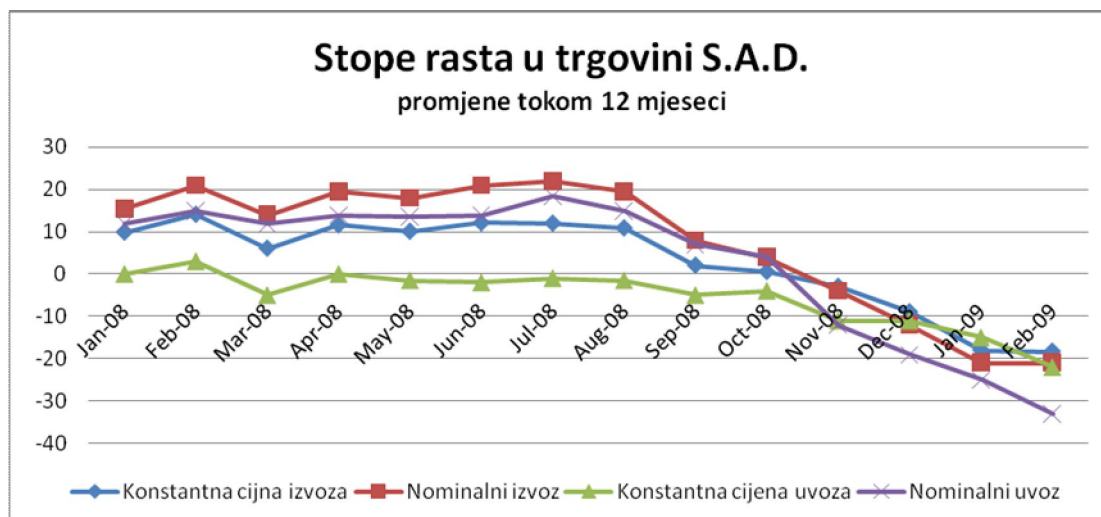
У Босни и Херцеговини страх од Европе резултат је велике непродуктивности и друштвене успаваности. Велики проблем су и јаки увозни лобији који на све начине настоје да тржиште Босне и Херцеговине остане затворено, с циљем да и даље могу да остварују огроман профит.

2. ЛИБЕРАЛИЗАМ ИЛИ ПРОТЕКЦИОНИЗАМ У УСЛОВИМА ВЕЛИКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ

Велика економска криза 2009. године смањила је обим трговине на свјетском нивоу. Посљедица мањег обима трговине на свјетском нивоу је мања производња, а са смањењем производње смањила се и тражња за радницима, односно, дошло је до пораста незапослености.

Приказ смањеног обима трговине у САД-у можемо приказати на графикану број 1.

Графикон 1: Стопе раста у трговини САД-а од јануара 2008. до фебруара 2009.

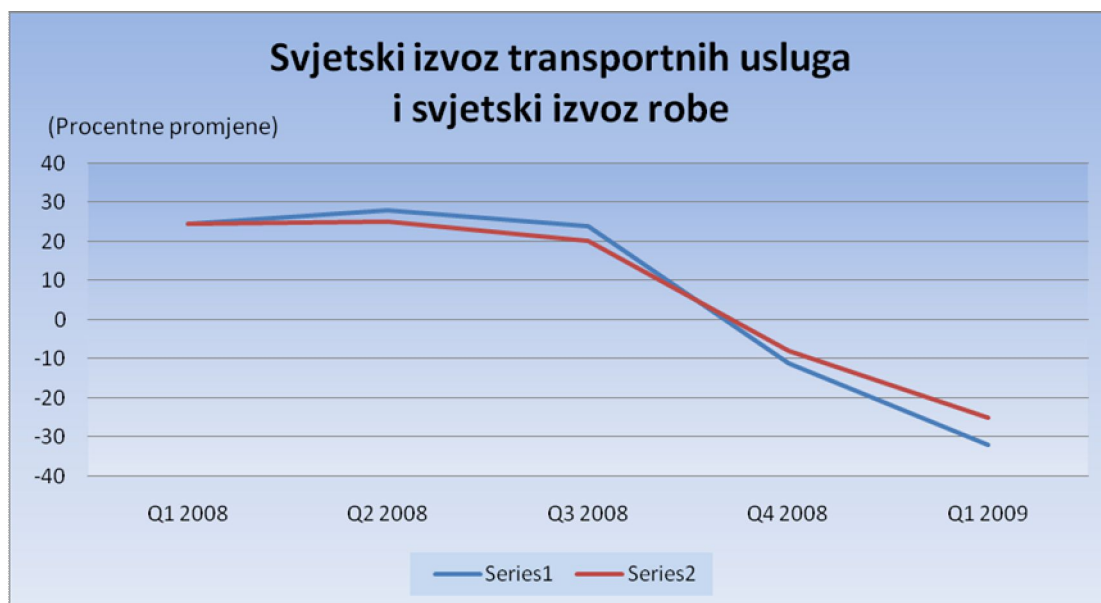

Извор: БЕА дата, 2009.

Из табеле уочавамо да пад извоза и увоза почиње од августа 2008 . године и траје све до фебруара 2009. године. У том периоду почиње велика економска криза.

Приказ смањеног обима извоза транспортних услуга илуструје графикон број 2.

Графикон 2: Свјетски извоз транспортних услуга и свјетски извоз роба од првог квартала 2008. до првог квартала 2009. године.

Извор: *WTO, Интернатионал траде статистицс 2009.*

Графикон број 2 приказује опадање извоза роба и транспортних услуга на свјетском нивоу у периоду од првог квартала 2008. до првог квартала 2009. године. Примјећујемо да се опадање извоза роба и транспортних услуга поклапа са периодом настанка економске кризе на глобалном нивоу.

У алармантним ситуацијама, као што су велике економске кризе, увијек се поставља питање да ли ићи на протекционизам националне привреде или на либерализам? Присталице протекционизма сматрају да ће ограничавање увоза подстаћи домаћу запосленост док присталице либерализма сматрају да затварање националних граница протекционистичким мјерама може само још више продубити кризу, те се либерализам намеће као једино могуће рјешење.

Да бисмо схватили који концепт је бољи, неопходно је да проучимо лекције која је нам је дала историја.

3. ВЕЛИКА ЕКОНОМСКА КРИЗА 1929. ГОДИНЕ

Послије Првог свјетског рата Сједињене Америчке Државе постају водећа економска сила у свијету, између осталог, јер су у току рата развиле своје индустријске и пољопривредне потенцијале.

У периоду од 1920. до 1925. године САД су производеле 40 % укупне свјетске производње. Развоју САД посебно је помагала и чињеница да је Европа била захваћена ратом, тако да је у Европи настала стагнација производње те се већина роба увозила из САД. Дакле, САД су поред велике производње имале и обезбијеђено тржиште. Обезбијеђено тржиште је било најзначајнији фактор развоја САД.

Без обзира колики производни потенцијал има једна земља, тај потенцијал не значи ништа уколико претходно није створено тржиште за дати производ. Други вид прихода САД су оствариле од кредита које су у том периоду враћале Енглеска, Француска и Италија.

Велики прилив богатства у САД-у доводи до пораста животног стандарда. У периоду од 1920. до 1925. године плате радника су порасле за 33 %, добит власника приватног капитала је порасла за 108 %.

Десет година након рата европске земље се опорављају и немају више потребу да увозе из САД-а. У том тренутку у САД-у настаје криза хиперпродукције. Пољопривреда је прва била на удару кризе. Вишак производа доводи до пада цијена. Навешћемо неке примјере шта су подзели да би одржали ниво цијена, тј. да не би превеликом понудом смањили цијене: фармери бацају жито у море и хране рибе, у локомотивама се жито користи као погонско гориво.... С обзиром да ни дате мјере нису уродиле плодом, амерички фармери одлазе у банке и подижу своје уштеђевине.

Криза у пољопривреди изазвала је кризу у трговини индустријским производима. У цијелој привреди САД долази до појаве „домино ефекта“ који резултира великом незапосленостју. Тако, 1928. године 11 милиона људи остаје без посла. Људи немају пара, подижу уштеђевине, продају залихе, продају дионице. Продаја свих дионица на Волстриту доводи до потпуног краха берзе (25. октобра 1929. године). Настаје велика економска криза која је трајала од 1929. до 1933. године. Криза се није јавила само у САД-у, она се одразила и на све остале земље у које је пласиран амерички капитал. Једина држава која није осјетила економску кризу је био тадашњи СССР.

Иста ситуација се десила и 2009. године. Крах на Волстриту 2009. године доводи до економске кризе у САД-у и свим осталим земљама у које је пласиран амерички капитал.

Земље које је најмање погодила криза су Русија и Кина. Тако је на примјер, кинеска привреда почела показивати знакове опоравка након што је тамошња влада издвојила 585 милијарди долара подстицајних средстава. Трећа највећа свјетска економија могла би се према процјенама аналитичара Блумберга, у другом кварталу ове године повећати за 6,6 посто, након што ће вјероватно успорити на 6,3 у периоду од јануара до марта. “Кинеска економија могла би бити прва које ће се опоравити од глобалног успоравања”, изјавио је Лу Тинг, економист *Merrill Lyncha* из Хонг Конга. “Наиме, Кина је једина свјетска привреда у којој је примјетан снажан раст кредитирања компанија и домаћинства након септембра прошле године”, додао је Тинг. Вриједност нових зајмова у јануару се више него удвостручила у односу на исти период годину дана раније.

Разлоге за то нећемо овдје истраживати. То би била тема неког другог рада.

4. ИЗЛАЗАК ИЗ КРИЗЕ

У САД-у је 1933. године готово сваки четврти Американац био незапослен. На власт долази Франклин Рузвелт. *"Наш највећи и најважнији задатак је да вратимо људе на посао"*, рекао је тада Рузвелт. Рузвелт је људе вратио на посао захваљујући пакету мјера који се зове „Њу дил“.

Први циљ Њу дила је био рјешавање проблема незапослености. У ту сврху се организују јавни радови. С обзиром да је држава банкротирала, она није имала средстава да плати раднике, али им је зато осигуравала храну, одјећу, обућу, алате. Висина плате је била одређена. Уведено је и обавезно здравствено, социјално и пензијско осигурање (какве ли сличности са данашњим „Обаимим мјерама“!). Уведене су и мјере штедње. Државна управа је значајно смањила своје трошкове. Преко наведених мјера државна благајна почиње да се пуни, те држава почиње да одобрава кредите да би подстакла производњу. Кредити су били условљени. Држава је прописивала сваком произвођачу шта ће производити, по којој цијени ће продавати производе, колике ће бити плате (одакле нам је ово познато!?) .

Из наведеног видимо да је ријеч о планској привреди коју је Америка у том периоду почела да проводи с циљем изласка из кризе. Управо захваљујући планској привреди, тадашњи Совјетски Савез није осјетио кризу.

У 2009. години Барак Обама у потпуности почиње да користи исте мјере које је користио и Рузвелт да би САД изашле из кризе. Да се подсјетимо, једна од најконтроверзнијих Обаминах одлука је увођење обавезног здравственог осигурања.

„Када је приватни сектор толико ослабљен рецесијом, федерална Влада је једини ентитет који има ресурсе да оживи економију. Једино Влада може да прекине зачарани круг у којем губитак радних места наводи људе да мање троше, што затим доводи до још већег губитка радних места,“ истиче предсједник Обама.

Многи критичари Њу дил-а наводе да је Њу дил учинио економску депресију дужом и тежом тиме што је земљу оптеретио већим владиним издацима. Обаин план се сада налази под великом лупом јавности.

Треба истакнути да се и план предсједника Обама ослања на економску теорију Џона Мејнарда Кејнза, која препоручује веће владине издатке када се економија смањује.

Свјетска економска криза је била продубљена доношењем *Смут–Хоулијевог (Smoot – Hawley) Закона о царинама*. Овим законом, просјечна увозна дацбина у САД-у достигла је историјски максимум од 59 процената (1932. године) што је изазвало реакцију других земаља доношењем противмјера.

Циљ увођења Смут–Хоулијевог Закона о царинама је била помоћ америчкој пољопривреди. Под притиском лобиста у Конгресу, царине нису уведене само на увоз пољопривредних производа, него су наметнуте и на увоз индустријских прерађевина.

Протекционистичким мјерама се настојала подстакнути домаћа запосленост. Многобројни економисти тог времена су се противили доношењу тог закона јер су знали да ће он проузроковати контрамјере од стране других земаља.

У ту сврху су уложили заједничку петицију председнику Хуверу, с циљем да он уложи вето на доношење овог закона. У доба председника Рузвелта, закон је ступио на снагу. Након доношења закона, 60 земаља донијело је контрамјере путем значајног пораста властитих царина. „Нето резултат био је колапс светске трговине (амерички увоз у 1932. био је на нивоу 32 процента од увоза у 1929, а извоз је опао још и више), то је значајно допринело ширењу и продубљивању депресије широм света.“ (Салваторе 2009: 325).

С циљем рјешавања овакве ситуације Конгрес је одлучио да се о трговинској политици више не одлучује у оквиру Конгреса који је под утицајем политичких фактора, те је у ту сврху донио Закон о трговинским споразумима из 1934. По том закону, формулисање политике трговине је било у надлежности председника који је постао овлаштен да преговара са другим земљама о *узајамном* смањивању царина до 50 процената од њиховог нивоа који је проистекао из Смут–Хоулијевог Закона о царинама.“ Закон о трговинским споразумима обнављан је укупно 11 пута пре него што је био замењен Законом о ширењу трговине из 1962. године. Од 1947, увозне дажбине у САД биле су за 50 процената ниже у односу на ниво из 1954. године.“ (Салваторе 2009: 325)

Највећи допринос Закона о трговинским споразумима је увођење *принципа најповлаштеније нације*. Сви наредни трговински прописи су садржавали овај принцип. Општи споразум о царини и трговини – ГАТТ је садржавао овај принцип. Принцип најповлаштеније нације је касније инкорпориран у оквир функционисања Свјетске трговинске организације (WTO). *Acquis Communitaire* је такође заснован на овом принципу. Принцип најповлаштеније нације се заснива на реципроцитету у смањењу царина које САД примјењују на све своје трговинске партнере.

Добри резултати Закона о трговини из 1934. године, доводе до потребе изналажења рјешења трговинске либерализације на мултилатералном нивоу. Као рјешење настаје Општи споразум о царинама и трговини (ГАТТ).

ГАТТ је замишљен као привремено рјешење за усаглашавање правила вањске трговине на мултилатералном нивоу. Касније је добио облик трајног рјешења, све до оснивања Свјетске трговинске организације.

У оквиру Свјетске трговинске организације долази до наглог пораста обима свјетске трговине, као резултат либералистичких начела на којима ова организација функционише.

5. ВЕЛИКА ЕКОНОМСКА КРИЗА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И РЕПУБЛИЦИ СРПскоЈ

Појава велике незапослености, пад извоза, пад инвестиција су индикатори који указују да велика економска криза у 2009. години није заобишла ни Босни и Херцеговину и Републику Српску.

На основу података Завода за запошљавање Републике Српске, за прва четири мјесеца 2009. године, од укупног броја радника који су остали без посла чак 34 % или 5.406 радника проглашени су технолошким вишком.

Извјештај Свјетске банке за ово подручје указује на значајно повећање стопе незапослености, смањење производње, извоза и страних инвестиција.

Прогнозе економиста Свјетске банке показују да би се у 2010. години свјетска рецесија могла у великој мјери осјетити у региону Босне и Херцеговине и Републике Српске, те да би због тога у овој години БиХ могла изгубити више од 70.000 радних мјеста. Аналитичари Свјетске банке очекују да ће се у наредном периоду на ово подручје значајно смањити и прилив новца од родбине из иностранства који је у прошлости чинио чак 23 % бруто националног дохотка БиХ.

Као главни узрок кризе у извјештајима аналитичара Босне и Херцеговине се наводи велика економска криза на глобалном финансијском тржишту која се одразила и на тржиште Босне и Херцеговине.

С друге стране гледано, Босна и Херцеговина је и прије велике економске кризе била земља са великим економским тешкоћама, о чему свједочи и извјештај Министарства финансија и трезора Босне и Херцеговине² (табела број 1).

² Извјештај Министарства финансија и трезора Босне и Херцеговине о стању ванске задужености Босне и Херцеговине на дан 31.12.2008. године.

Tabela 1. Struktura vanjske zaduženosti Bosne i Hercegovine

KREDITOR	Ugovoreni iznosi u originalnoj valuti	Ugovoreni iznosi u KM	Stanje duga u originalnoj valuti	Stanje duga u KM
Svjetska banka (IDA)	711.994.816 HDR	1.541.194.659	612.832.856 XDR	1.326.547.193
	124.017.413 USD	172.050.597	117.516.548 USD	163.031.882
Svjetska banka (IBRD)	307.120.563 USD	426.071.428	221.160.563 USD	306.818.261
	20.155 CUP	445.057.038	13.928 CUP	307.554.122
Pariški klub kreditora	110.842.379 USD	153.772.741	99.654.559 USD	138.251.767
	325.958.636 EUR	637.519.679	301.114.727 EUR	588.929.217
	104.537.772 DEM	104.537.772	73.226.746 DEM	73.226.746
	30.893.026 CHF	40.380.614	29.141.572 CHF	38.091.269
	316.505 FIM	104.113	295.916 FIM	97.341
	7.895.814 SEK	1.410.311	7.321.975 SEK	1.307.815
	373.497 GBP	749.843	339.653 GBP	681.897
	5.175.325 CAD	5.840.432	4.684.509 CAD	5.286.539
	4.293.646 DKK	1.127.108	3.991.310 DKK	1.047.743
	34.948.443.136 ITL	35.301.422	31.992.296.839 ITL	32.315.419
EIB	550.000 XDR	1.190.538	0	0
	467.516.433 EUR	914.382.665	123.857.006 EUR	242.243.248
	4.963.554 USD	6.885.988	2.772.608 USD	3.846.467
	2.579.015 GBP	5.177.700	-	-
	192.256.980 GRD	1.103.514	-	-
Londoni klub	5.429.507.960 ITL	5.484.346	-	-
	698.443.000 DEM	698.443.000	230.488.720 DEM	230.488.720
EBRD	61.664.803 DEM	61.664.803	21.582.681 DEM	21.582.681
	378.127.835 EUR	739.553.765	88.731.393 EUR	173.543.519
	32.709.940 USD	45.378.826	7.548.434 USD	10.472.018
Evropska komisija	40.000.000 EUR	78.233.200	40.000.000 EUR	78.233.200
Vlada Japana	4.102.382.597 JPY	62.979.285	4.035.120.000 JPY	61.946.678
Kraljevina Španija	73.076.651 EUR	142.925.506	26.957.923 EUR	52.725.115
IFAD	32.757.479 XDR	70.907.331	23.373.180 XDR	50.593.937
I-U banka Koreje	19.543.000.000 KRW	31.268.800	19.490.161.520 KRW	31.184.258
Razvojna banka Vijeća Evrope	13.785.770 USD	19.125.137	7.413.438 USD	10.284.737
	26.324.413 DEM	26.324.413	0 DEM	0
	12.335.000 EUR	24.125.163	9.752.500 EUR	19.074.232
Fortis banka (Holand.)	15.634.106 EUR	30.577.653	14.852.401 EUR	29.048.771
Saudijski razvoj. fond	112.500.000 SAR	41.936.400	72.935.823 SAR	27.188.141
Eurofima	17.875.457 CHF	23.365.207	10.000.000 CHF	13.071.110
	10.000.000 DEM	10.000.000	10.000.000 DEM	10.000.000
Austrijska banka Član Unicredit Group	16.455.796 EUR	32.184.739	9.836.704 EUR	19.238.921
BAWAG	8.968.155 EUR	17.540.187	6.267.575 EUR	12.258.311
Vlada Belgije	159.725.380 BEF	7.744.125	146.744.842 BEF	7.114.777
	291.567 EUR	570.255	291.567 EUR	570.255
OFID/OPEC fond	28.950.000 USD	40.162.625	4.333.360 USD	6.011.714
Raiffeisen Bank AG	8.509.814 EUR	16.643.750	1.243.755 EUR	2.432.573
KFW	15.000.000 EUR	29.337.450	66.910 EUR	130.865
Vlada Švedske	44.881.572 SEK	8.016.522	-	-
MMF	192.320.000 XDR	416.298.757	0 XDR	0
▽BiH nosilac obav.	-	7.174.649.406		4.096.471.458
Kuvajtski fond	8.200.000 KWD	46.218.480	6.543.083 KWD	36.879.432
OPEC fond	9.999.554 USD	13.872.481	9.166.234 USD	12.716.408
IFC (Stari dug)	0 EUR	0	0 EUR	0
Republika Portugal	35.900.000 EUR	70.214.297	24.289.600 EUR	47.506.328
Mađarska (željez.)	667.800 EUR	1.306.103	0 EUR	0
Željeznice 13 evr. zem.	1.087.970 EUR	6 2.127.884	0 EUR	0
Austrijska vlada	266.742 EUR	521.702	13.339 EUR	26.089
▽Entitet nosilac obav.		134.260.948		97.128.256
SVEUKUPNO		7.308.910.354		4.193.599.714

Извор: Министарство финансија и трезора Босне и Херцеговине, Сарајево, мај 2009.

Као што се из табеле број 1 види, проблеми су постојали и прије 2009. године. Основни узрок тешког економског стања у БиХ је наслијеђено понашање кредитног задуживања (из праксе која је била у некадашњој СФРЈ).

Нажалост, једини одговор на тешко стање у економији Босне и Херцеговине је узимање кредита. При томе треба нагласити да кредити најчешће нису кориштени за јачање извозно оријентисаних привредних грана, већ је њихова намјена најчешће усмјерена на буџетску потрошњу. Као прилог дате тврдње, наводимо објављену вијест на сајту Министарства цивилних послова Босне и Херцеговине 03.06.2009. године:

„Замјеник предсједавајућег Вијећа министара и министар финансија и трезора, у Сарајеву је примио мисију Свјетске банке, предвођену главним економистом Роналдом Хоодом. На састанку је разговарано о модалитетима подршке буџетима у Босни и Херцеговини. Предвиђена, свеукупна, подршка износила би 185 милиона еура и била би структурирана у три дијела током три године (100 милиона, плус 50 и још 35 милиона). Добивање средстава везано је за реформе социјалног сектора, управљања платама у јавном сектору, реформи доприноса и индиректних пореза, које се требају провести у етапама као увјет за активирање сваке од три транше кредита. Свјетска банка, казали су њени представници, са своје стране, све чини како би прва транша од 100 милиона еура (70 милиона долара ИДА кредита и око 66 милиона долара по ИБРД увјетима) стигла у Босну и Херцеговину већ ове године. Обострано је истакнуто како се рокови који су постављени пред владе у БиХ ради потписивања аранжмана са ММФ-ом морају испоштовати а изражена је и потреба поједностављења процедура доношења одлука у БиХ ради убрзања реализације кредита.“

У току 2009. године већина држава је усмјеравала средства за опстанак и функционисање извозно оријентисаних грана. Тако је, на примјер, америчка Влада усмјеравала све своје снаге за опстанак великог привредног система као што је *General Motors*. С друге стране, Влада Босне и Херцеговине је „славила“ што је успјела да уговори кредитна средства намијењена за буџетску потрошњу.

Овде треба истакнути и да је Европска комисија за потребе економских и политичких реформи одобрила средства у износу 269,9 милиона евра у периоду од 2008. до 2009. године, као и чињеницу да се све реформе у циљу приближавања европским стандардима могу финансирати из бесповратних фондова Европске уније, без узимања кредитних средстава од Међународног монетарног фонда.

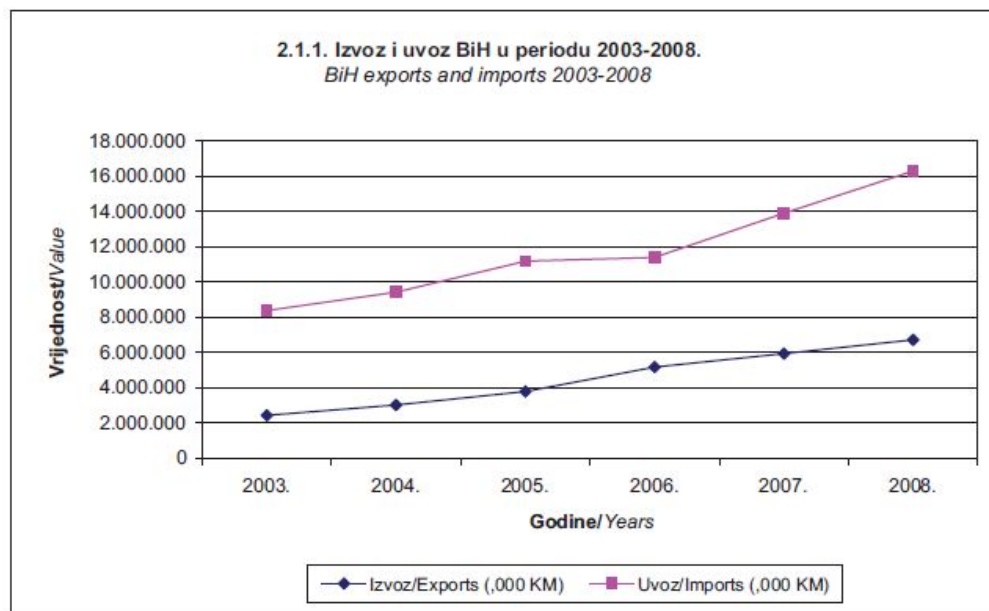
Размишљање морамо преусмјерити са кредитних средстава на бесповратна средства Европске уније. Много је продуктивније образовати кадрове за узимање бесповратних средстава Европске уније него остављати кредитна задужења у наслеђе генерацијама да их отплаћују.

Снажна привреда се не гради на кредитима. Снажна привреда се гради на извозу и инвестицијама. Није велика економска криза узрок великих проблема у привреди Босне и Херцеговине и Републике Српске. Основи узрок тешког стања је већ наведено инстант рјешење звано кредит, односно задуживање.

Други узрок великих тешкоћа у привреди је прекомјеран увоз. Агенције за статистику Босне и Херцеговине у тематском билтену број 6 дају преглед увоза и извоза роба за Босну и Херцеговину у периоду од 2003. до 2008. године:

2.1. IZVOZ I UVOZ BiH U PERIODU 2003-2008.
BiH EXPORTS AND IMPORTS 2003-2008

Godine Years	Obim robne razmjene Turnover of goods	Izvoz Exports	Uvoz Imports	Saldo Trade balance	Stopa pokrivenosti uvoza izvozom Export/Import ratio %
2003.	10.793.419	2.428.235	8.365.184	-5.936.949	29,0
2004.	12.435.732	3.012.762	9.422.970	-6.410.208	32,0
2005.	14.963.997	3.783.199	11.180.798	-7.397.599	33,8
2006.	16.553.081	5.164.296	11.388.785	-6.224.489	45,3
2007.	19.834.826	5.936.584	13.898.242	-7.961.658	42,7
2008.	23.004.206	6.711.690	16.292.516	-9.580.826	41,2

Извор: Управа за индиректно опорезивање

Из табеле и графика се јасно види да увоз много брже расте од извоза. Све док постоји оваква ситуација, Босна и Херцеговина (а самим тим и Република Српска) неће имати напредак у привреди. Вратимо се основним постулатима из међународне економије. Један од њих гласи: увоз роба и услуга *нема* мулти-

пликативно дејство на стварање националног дохотка. Једино извоз *има* мултипликативно дејство на стварање дохотка. Показатељ који означава за колико ће се повећати доходак једне земље, уколико се повећа додатна јединица њеног извоза, зове се спољнотрговински мултипликатор и то је једини појам који би требало знати уколико желимо извући земљу из кризе. Босна и Херцеговина и Република Српска имају либерализован спољнотрговински сектор, али либерализација треба да буде правилно постављена у циљу јачања извозног, а не увозног сектора.

6. ЗАКЉУЧАК

Резултати приказани у раду показују да либерализација трговине доводи до: повећаног искориштавања економије обима, веће могућности избора између диференцираних производа, повећане продуктивности, повећаног трансфера знања у производњу услед веће тражње за иновативним производима и повећане граничне ефикасности капитала која доводи до већих производних улагања захваљујући интеграцији на свјетским тржиштима. Либерализација трговине мора да постоји, поготово у условима глобалних економских тешкоћа.

У раду се посебно осврћемо на бројна историјска дешавања која нам указују да су протекционистичке мјере попут Смут–Хоулијевог Закона о царинама, само продубиле кризу умјесто да је ријеше. Доношење либералистичког концепта у оквиру Закона о трговинским споразумима је омогућило рјешавање економске кризе на глобалном нивоу. Премда постоји низ контроверзи око тога да ли је Њу дил или Други свјетски рат „спасио“ САД од свјетске економске кризе, чињеница је да је Њу дил у великој мјери ријешао питање незапослености. Питање ефикасности мјера америчке администрације великим дијелом зависи од тога колико су те мјере прилагођене савременим глобалним економским односима. Узроци криза из 1929. и 2009. године нису исти. Прва велика економска криза 1929. године имала је за појаву хиперпородуцију, а свјетска криза 2009. године имала је за појаву нереалан финансијски сектор. Овај сектор се издвојио од реалног сектора који чини срж сваке успјешне економије.

Без обзира на будуће активности савремених држава, једно је сигурно: либерализација трговине мора да постоји уколико желимо да се извучемо из кризе. Смут – Хоулијев Закон о царинама је доказ за то.

Посебна пажња се поклања анализирању спољнотрговинског сектора Босне и Херцеговине. Спољнотрговински сектор је у великој мјери либерализован с тим да су измјене постојећег стања неопходне. Либерализација треба да буде правилно постављена у циљу јачања извозног, а не увозног сектора јер једино извоз има мултипликовано дејство на раст националног дохотка.

У савременој економској теорији постављању се бројна питања у вези са функционисањем слободне трговине: да ли она треба да функционише у оквиру капиталистичке или планске привреде, да ли би слободна трговина дала боље резултате у оквиру регионалних економско интегрисаних цијелина или у оквиру Свјетске трговинске организације. Одговори на ова питања представљају предмет бројних економских анализа.

Генерални закључак би требало бити да у крајњој линији уопште није битно у оквиру којег система ће слободна трговина функционисати. Најважније је да СЛОБОДНА трговина функционише, или као што је давно рекао Мао Це Тунг: није битно да ли је мачка црна или бијела, велика или мала – битно је да лови мишеве.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Адамовић, Љ.: Теорија међународне трговине, Савремена администрација, Београд, 1990.
2. Andrassy: Покушај интеграције Западне Европе, Југословенска ревија за међународно право, 1 (1954).
3. Bhagwati, J. : Slobodna trgovina danas, Masmedia, Zagreb, 2006.
4. Bhaqwati, J.: International Factor Mobility, Masschusetts Institute of Technology, Massuchusetts 1983.
5. Bhaqwati, J.: Trading Blocs – Alternative Approaches to Analyzing Preferential Trade Agreements , MIT Press, Zagreb, 1999.
6. Ченић – Јотановић, Г.: Међународни економски односи, Економски факултет, Бања Лука, 1999.
7. Dillon, S.: International Trade and Economic Law and the European Union, Oxford, 2002.
8. Dominick, S: Међународна економија, Центар за издавачку дјелатност Економског факултета Београд, 2009.
9. Гавриловић, Ј. Предраг: Међународно пословно финансирање, Економски факултет, 2006.
10. Капетановић, А., Латиновић, Ђ.: Босна и Херцеговина од регионалних интеграција до Европске уније, Friedrich Ebert Stiftung, Сарајево, 2004
11. Ковачевић, Р.: Савремене тенденције у светској привреди, Београд, 2004.
12. Šuman, Ž.: WTO na milenijskoj prekretnici: Seattle i nakon njega, Mostar, 2004.
13. Valaskakis, K.: Globalization as theatre, International Social Science Journal, 2005.

Biljana Baraković

LIBERALISM OR PROTECTIONISM IN CONDITION OF BIG ECONOMIC CRISIS

Summary: *In the conditions of the big economic crisis, there is always the question whether it is better to conduct liberal or protective policy in the area of foreign trade. The representatives of protectionism say that restricting imports will encourage local employment, while the representatives of liberalism, say that closing the national borders with protectionist measures can only make crisis bigger, so the conclusion is that liberalism is the only possible solution. This paper seeks to prove that liberalism in a foreign trade is the only possible solution in conditions of both the big economic crisis and the normal economic activity.*

Key words: *liberalism, protectionism, crisis, trade, export*

JEL classification: *F10*